

Jemtland og Herjedalen – gamle norske landskaber

Freden i Brömsebro i 1645 blev hård også for rigets norske del. Danmark måtte afstå den estiske ø Øsel, Gulland (Gotland), der siden 1361 havde været dansk og Halland på tredive år, men Skåne og Blekinge blev bevaret ved freden. Østdanmark bestod selv om overherredømmet over Østersøen nu var tabt og Sverige for alvor kunne sætte sin politisk-militære styrke igennem. Men det var Norge, der betalte prisen. Først i sidste øjeblik lykkedes det de danske forhandlere at afværge de svenske krav på alt land øst for Øresund (Bornholm var erobret, store dele af Skåne ligeså og Horns krig havde medført forfærdelige hærgninger og lidelser for civilbefolkningen). Christian den Fjerde ofrede Jemtland, Herjedalen, Idre og Serna sogne til Sverige og frelste Østdanmark minus Halland.

De 11.000 indbyggere i det store Jemtland og de knap 500 i det langt mindre befolkede Herjedalen blev overraskede, da fredsslutningen blev kendt. En norsk styrke havde haft held til at smide de angribende svenske hære ud, men i virkeligheden til ingen nytte, for de skulle lære at blive svenske undersåtter alligevel. Det skulle vise sig at blive svært. Deres inclination var mindst lige så ringe i denne henseende som skåningernes. Mere herom senere.

Lad os først kaste et blik på disse historisk norske områder og deres skæbne, som på mange måder er parallel med Skånelandenes. Interessant er det også at netop disse gammelnorske områder i dag repræsenterer Sveriges skisportsområder: Årefjellet i Jemtland (Jämtland), de mange

dale i Herjedalen (Härjedalen) og det populære Idre. Kort sagt: Erobreret og annekteret land alt sammen!

Herjedalen omtales i Sverresagaen i 1200-tallets begyndelse som en del af Norge og hørte i kirkelig henseende under Nidaros stift (efter Nidaros domkirken i Trondheim). Forbindelsen med Jemtland var svag. Først i 1420'erne blev lagmanden i Jemtland også lagmand i Herjedalen. Landbrug og husdyrhold var hovednæringsvejene. Jemtland kom i 1000-tallet i kirkelig henseende til at høre under Uppsala stift, men områdets statslige tilhørsforhold var i 1100-tallet afklaret som norsk landsdel efter at den norske kong Sverre i 1178 havde besejret en jemtlandsk bondehær.

Meget tyder på at landskabet bevarede en vis selvstændighed i forhold til de fjerne norske, centrale myndigheder. Jemtlandsloven skulle også bære præg af både norsk og svensk indflydelse. Landbrug, fiskeri og jagt dominerede som næringsvej, men handel

med andre dele af Norge og med Sverige betød også en del.

Jemtland og Herjedalen blev indtaget i Den nordiske Syvårskrig fra 1563-70 og besat af svenske tropper. Efter en periode med hærgen og plyndring indførte Sverige svensk lovgivning og mange flygtede over fjeldene til det norske bagland.

Under Kalmar-krigen førte Baltzar Bäck sine tropper ind i de to landskaber og svensk forvaltning indførtes endnu engang. Ved freden i Stettin måtte Sverige rykke ud igen, men mange af de svenskindsatte præster fik lov at blive siddende.

Under Torstensson-krigen (eller Horns Krig) 1643-45 blev de fremrykkende svenske tropper drevet ud af dansk-norske styrker, som efter områdernes afståelse igen måtte trække sig tilbage. Erobrermagten begyndte straks at indføre svensk kirkeordning og -sprog ligesom kun svenske skoler blev tilladt. Som i Skånelandene skulle handelen dirigeres ad andre veje end

Tibrandsbaugen i Jemtland, hvor flere modstandsfolk henrettedes.

over fjeldene til Norge og det vakte befolkningens store modstand. Da norske tropper under første Karl Gustav krig rykkede ind i Jemtland og Herjedalen skete det med aktiv hjælp fra jemternes side.

Fra 1570 kom Jemtland under Nidaros stift, men den lange tid under Uppsala havde fået de verdslige svenske myndigheder til at betragte Jemtland som et *oprindelig svenske landskab*. I kong Karl IXs proklamation til jemterne under Kalmarkrigen i 1611 sagde han: *"Eftersom ni alla äro utav svenskt blod utsprungne och härkomne så förmana vi eder att giva eder under Sveriges krona igen."* (Det var samme type henvendelse og med næsten samme ordlyd som Gustav Vasa havde henvendt sig til den skånske adel under stridighederne mellem Christian II og Frederik I, nemlig at skåninger og svenskere talte samme sprog! At skåningerne i virkeligheden var svenske, som ved skæbnens ugunst tilfældigvis var kommet til at høre under Danmark).

I 1655 udbrod der regulært oprør imod svenskekongens styre. I syv ud af 12 distrikter brød oprøret ud. Det blev straffet med beslaglæggelser af ejendom og store bøder, men kong Gustav anbefalede mildhed af taktiske grunde. I 1657 konstaterede den svenske landshøvding at *"jämtarna av den infödde sorten är lika norska som de som bo i Norge"*. Det stemmer fint overens med udtryk som *"jutedjävlar og jämteskälmar"* (jyde var et skældsord for dansker!), som blev anvendt mod jemterne under krigene.

Under Skånske Krig opstod der lynhurtigt en snaphanebevægelse i Jemtland. Myndighederne udbetalte en belønning på tyve rigsdaler til den, som kunne *"bringa fram en levande snaphane"* og fem til den, som kun-

ne fremvise en død *"som de hava ihjälslagit"*. Flere rebeller blev henrettet ved Tibrandshögen blandt andre præsten i Ragunda, Oluf Rahm. I en nidvise fra 1677 skrev bondedrengen Fastesson i et af versene: *Det är de svenskes gamla vis att falla in i annans rike. Tjuv och skälm skall vara hans pris för det han så snikar. Dig vare pris, o Gud, vår vän som gav oss vår danske kung igen med glädje."* I øvrigt blev de norsk-danske tropper hilst velkomne som befriere. Men Danmark-Norge måtte ved freden i Lund acceptere afståelserne fra 1645.

Afståelserne af Bahus (Bohus) len, Jemtland og Herjedalen med Idre og Serna blev uforandrede.

Stig Wörmer

Læs mere om Jemtland på Bo Oscarssons hjemmeside *Jamtlands språk och historia*: <http://w1.635.telia.com/~u63501054/>

Bondesønnen Fastessons digt om Jemtlands befrielse fra svenskerne (1677)

Gudh skie lof till evigh tijdh för sin godhet bevijsste.
Svänsken fick deth skrathe skrath i sin
Han språng från penningar och kistor.
Tüg vari priss o Gudh, vår vän,
som gaf oss vår danske konung igen
med gledie.

Nu hafva vij lefft den gledeliga tjdhd
som vij tillförende hade önske
att vij nu dene tjdhd få se
att de blefve afdrefne svänske.
Tüg vari priss ...

Där hafver nu bodt en herre i
Jampteland
Carl Sparre han låtit sigh kalla.
Ty han hafver här regerat som en
tyran
och gjort vårt land öde med alla.
Tüg vari priss ...

Han hafver förstört vårt gamla mål
och gjort oss falske vechter
och tagit en bonde i hvar annan gårdh
sijgh till lagskrefne knechtar.
Tüg vari priss ...

Det är de svänskes gamla vijs
att falla i annat rijke.
Tjuf och skiälm skall vara hans priss
för det han så snikar.
Tüg vari priss ...

Deras löhn gick, fast om vij något
ledhe,
allt uti svångh,
att sumblige gick och sumblige språng
som för var van att rijda.
Tüg vari priss ...

Vii hafva nu lefft uti 30 åhrs tjdhd
allt under Sveriges chrona
uti strijdhd och tyrani ingen persohn att
skona.
Tüg vari priss o Gudh, vår vän,
som gaf oss danske kungen igen
med gledie.